

4. ผลการศึกษา

ตอนที่ 1 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการ มูลเหตุจูงใจที่ทำให้ ราษฎรอยู่อาศัย และทำมาหากินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ประวัติหมู่บ้าน

หมู่บ้านที่ศึกษาตั้งขึ้นมานานแล้ว มีอายุประมาณ 120 - 200 ปี ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ ก่อน ที่บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านและที่ทำกินของราษฎรดังกล่าว จะถูกรัฐบาลโดยกรมป่าไม้กำหนดและประกาศครอบคลุมให้เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ราษฎรกลุ่มแรก ๆ ที่มาตั้งถิ่นฐานและทำมาหากินในพื้นที่ดังกล่าว อพยพมาจากพื้นที่บริเวณใกล้เคียง แต่มีราษฎรบางส่วนอพยพมาจากพื้นที่จังหวัดอื่น เนื่องจากพื้นที่เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ราษฎรสามารถที่จะหาอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติได้ง่าย อีกทั้งดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีลำน้ำธรรมชาติไหลผ่านทำให้เหมาะแก่การเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ อีกทั้งยังมีปลาและสัตว์น้ำที่เป็นอาหารอยู่อย่างสมบูรณ์ด้วย

ประชากร

หมู่บ้านที่ศึกษา ทั้ง 3 หมู่บ้านมีขนาดใหญ่ประกอบด้วย ครัวเรือนและประชากรจำนวนมาก เพราะตั้งมานานนับมีอายุเป็น 100 ปีขึ้นไป ดังนั้นในแต่ละหมู่บ้านจึงมีประชากรเป็นจำนวนมากด้วย กล่าวคือ บ้านหนองผักแว่น มีประชากรจำนวน 540 คน จำนวน 121 ครัวเรือน บ้านร่องไผ่ มีประชากรจำนวน 549 คน และบ้านโคกไชยวานมีประชากร จำนวน 776 คน ครัวเรือนขนาดใหญ่ที่สุดมีสมาชิก 10 คนและน้อยที่สุด 2 คน การเกิดของประชากรมีอัตราลดลง เนื่องจากข้อจำกัดของสภาพทางเศรษฐกิจ ประชากรวัยเจริญพันธุ์อายุระหว่าง 16 - 35 ปี ได้อพยพแรงงานไปหาทำงานในต่างจังหวัดรวมทั้งเขตกรุงเทพมหานคร จังหวัดปริมณฑล รวมทั้งการทำงานในต่างประเทศ พร้อมทั้งมีการรณรงค์ ให้ประชากรหันมานิยมการคุมกำเนิดอย่างได้ผล เพศชายมีจำนวนมากกว่าเพศหญิงเล็กน้อย และส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงาน (อายุ 15 - 60 ปี) ซึ่งมีอยู่ประมาณร้อยละ 60 อัตราส่วนของวัยพึ่งพิงต่อวัยแรงงาน ประมาณ 1 : 3

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านและที่ทำกินเป็นลูกคลื่นลอนตื้น ลาดเอียง มีเนื้อที่รวมประมาณ 2,000 ไร่ ถึง 11,250 ไร่ สามารถแบ่งเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล พืชไร่ ซึ่งมักเป็นที่ดอน และปลูกข้าวบนที่ราบลุ่ม และพื้นที่สาธารณประโยชน์อื่น ๆ ได้แก่ แหล่งน้ำสาธารณะ ป่าช้าและดอนปู่ตา เนื้อดินบนพื้นที่ดอนและนาดอนมีลักษณะดินร่วนปนทราย ส่วนบริเวณที่ราบลุ่มเป็นดินตะกอนลำนํ้าหรือดินทราย และเนื่องจากพื้นที่ป่าถูกบุกเบิกถากถางมานานความอุดมสมบูรณ์ของดินจึงเหลือน้อยลง ดังกล่าวแล้ว

การเลือกพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและที่ทำมาหากินของราษฎร ต้องคำนึงถึงแหล่งน้ำธรรมชาติ ดังนั้นทุกหมู่บ้านที่ศึกษาจึงมีลำน้ำธรรมชาติ บางแห่งมีน้ำตก หน่วยงานราชการได้ไปช่วยสร้างฝายน้ำล้นเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้บริโภคและอุปโภค พื้นที่ทำมาหากินทางราชการ ได้ออกเอกสารสิทธิ์ ส.ป.ก. 4-01

ลักษณะภูมิอากาศ

เนื่องจากหมู่บ้านที่ศึกษาทั้ง 3 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นปริมาณน้ำฝนที่ตกประมาณ 1,200 - 1,400 มม.ต่อปี โดยเริ่มตกในเดือนพฤษภาคม ตกชุกในเดือนสิงหาคม - กันยายน ฤดูหนาวอยู่ในเดือนตุลาคม ถึง กุมภาพันธ์ ของปีถัดไป และฤดูร้อนอยู่ในเดือนมีนาคม ถึง พฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ยในฤดูร้อน 38 องศา และประมาณ 15 องศาในฤดูหนาว

สภาวะเศรษฐกิจ

อาชีพ ราษฎรประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักที่เน้นการปลูกพืช ชนิดของพืชที่ปลูกขึ้นอยู่กับลักษณะของภูมิประเทศ กล่าวคือ ถ้าพื้นที่ทำกินมีพื้นที่ทำกินมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม เช่น บ้านโคกไชยวาน และบ้านหนองผักแว่น ราษฎรส่วนใหญ่จะทำนาปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก ปลูกพืชไร่ ได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง หรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เป็นพืชรอง และพื้นที่บางส่วนใช้ปลูกผักไว้บริโภค ส่วนหมู่บ้านที่มีภูมิประเทศเป็นที่ดอน มีลักษณะเป็นเนินเขา และภูมิอากาศไม่เหมาะต่อการปลูกข้าว เช่นเดียวกับบ้านร่องไผ่ ราษฎรส่วนใหญ่จะทาสวนผลไม้ รองลงมาปลูกพืชไร่ พืชผักสวนครัว นอกจากนี้ยังมีราษฎรบางส่วนที่อพยพอย่างถาวรไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการในเมืองใหญ่ โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร รวมถึงการไปทำงานต่างประเทศ

รายได้

รายได้ของราษฎรแต่ละหมู่บ้านแตกต่างกันไปตามประเภทของอาชีพของเกษตรกรได้แก่

อาชีพเกษตรกร ทำนา มีรายได้ประมาณ 10,000 บาท/ปี/ครัวเรือน

อาชีพรับจ้าง มีรายได้ประมาณ 110 - 170 บาท/วัน

อาชีพค้าขายของเบ็ดเตล็ดในหมู่บ้าน มีรายได้ 200 - 300 บาท/วัน

รายได้จากการปลูกพืชไร่ มีรายได้ประมาณ 15,000-30,000 บาท/ปี/ครัวเรือน

รายได้จากการปลูกไม้ผล มีรายได้ประมาณ 70,000 - 100,000 บาท/ปี/ครัวเรือน

แรงงานเกษตร

จำนวนแรงงานเกษตรเต็มเวลา ของแต่ละครัวเรือน 3 - 4 คน และจำนวนแรงงานไม่เต็มเวลา 1 - 2 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในวัยชรา และวัยเด็ก รวมถึงผู้ที่เคลื่อนย้ายแรงงานไปหาทำงานในเมือง เป็นครั้งคราว โดยเฉพาะงานก่อสร้างต่าง ๆ

สภาพของแรงงาน การประกอบอาชีพการเกษตรในหมู่บ้านที่ศึกษา กำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนแรงงาน โดยเฉพาะแรงงานที่ใช้ในการปักดำ และเก็บเกี่ยวข้าว รวมทั้งการปลูกพืชอย่างอื่น ๆ โดยเฉพาะการทำสวนผลไม้ เช่น แรงงานใส่ปุ๋ย ดายหญ้า

สาเหตุของการขาดแคลนแรงงาน ได้แก่

(1) สมาชิกบางรายอพยพเคลื่อนย้ายไปขายแรงงานที่อื่นอย่างถาวร ทั้งในเมืองใหญ่ๆ ภายในประเทศ และการไปขายแรงงานยังต่างประเทศ โดยเฉพาะ เวียดนาม หรือ วันแรงงาน เช่น ประเทศสิงคโปร์ บรูไน อิสราเอล เป็นต้น

(2) การเพิ่มของประชากรในหมู่บ้านมีอัตราการลดลง

(3) ราคาผลผลิตตกต่ำไม่จูงใจ

(4) ภูมิอากาศไม่เป็นไปตามฤดูกาล ทำให้มีการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร รวมทั้งการบริโภคและอุปโภค โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ทำให้ไม่สามารถทำการผลิตทางเกษตรได้ตลอดปี

การแก้ไขการขาดแคลนแรงงาน

ราษฎรได้ใช้วิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1. จ้างแรงงานเพิ่มเติมจากหมู่บ้านนั้น และจากหมู่บ้านอื่น ๆ เพื่อช่วยในการเพาะปลูกพืชและการเก็บเกี่ยว ในอัตราค่าจ้างวันละ 80 - 100 บาท
2. การลงแขก เป็นการแลกเปลี่ยนแรงงาน หรือเอาแรงซึ่งกันและกัน ของเพื่อนบ้าน
ทดแทนแรงงานกันเมื่อได้ทำการปลูกหรือเก็บเกี่ยวพืชแล้วเสร็จ
3. การใช้เครื่องจักรเครื่องทุ่นแรง ทั้งที่ซื้อเป็นสมบัติของตน เช่าซื้อหรือจ้าง หรือขอการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ
4. จำหน่ายพื้นที่ทำกินบางส่วนออกไปให้กับบุคคลอื่น และให้เหลือขนาดพอเหมาะกับแรงงานที่มีอยู่

ประเพณีรอบปี

ประเพณีซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของราษฎรในหมู่บ้านนั้น ในรอบ 1 ปี ราษฎรได้ร่วมกันประกอบกิจกรรมตามประเพณีเรียงตามลำดับเดือนตั้งแต่เดือนที่ 1 ถึงเดือนที่ 12 ดังนี้

บุญขึ้นปีใหม่ บุญข้าวจี หรือ ประทายข้าวเปลือก บุญเบิกฟ้า บุญผะเหวด (ผ้าป่า) หรือบุญประจำบ้าน บุญสงกรานต์ บุญบั้งไฟ บุญเบิกบ้าน บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาร (พัตรา) บุญออกพรรษา บุญกฐินและลอยกระทง

โรคและการรักษาพยาบาล

ราษฎรในหมู่บ้านประสบปัญหาเกี่ยวกับ เด็กเป็นโรคขาดสารอาหาร โรคหวัด โรคพยาธิ โรคทางเดินอาหาร และโรคผิวหนัง ผู้ใหญ่ประสบกับโรคเพิ่มเติมเกี่ยวกับโรคตับ การรักษาพยาบาลราษฎรที่ป่วยไข้จะถูกนำไปรักษาที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ หรือสถานอนามัยประจำตำบล เพื่อรับการรักษารักษาขั้นพื้นฐานส่วนหมู่บ้านร่องไฟที่ตั้งอยู่ใกล้ป่าที่ความอุดมสมบูรณ์ ยังมีหมอรักษาโรคพื้นบ้านอยู่ซึ่งรักษาโรคสมุนไพร เป็นยาหม้อต้ม และอบไอน้ำ

อุตสาหกรรมในครัวเรือน

อุตสาหกรรมที่สำคัญในครัวเรือนที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ได้แก่ การจักสานสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ จากไม้ไผ่ เช่น ตะกร้ากระบิข้าว หวด ตะคองใส่ปลา กระดัง การทอเสื่อ การทอผ้าจากฝ้าย เพราะตัดเย็บเสื้อผ้าจากด้ายดิบ บางหมู่บ้านที่มีโครงการส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โครงการของสมเด็จพระบรมราชินี โดยมีศูนย์กลางที่บ้านปาร์กน้ำ (หนองไผ่) ต.ทุ่งเท อ.เจริญศิลป์ จ. สกลนคร ผลิตภัณฑ์จากอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ผลิตได้ ส่วนใหญ่มุ่งผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน และมีผลิตภัณฑ์บางส่วนที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในหมู่บ้าน เช่น แลกเปลี่ยนข้าวเปลือกกับตะกร้า เสื้อผ้า ผลิตภัณฑ์บางส่วนได้นำไปขายให้กับพ่อค้าในอำเภอ และในตัวจังหวัด และยังมีพ่อค้านายทุนได้เข้าไปรับซื้อผลิตภัณฑ์ ซึ่งทำรายได้เสริมให้แก่แต่ละครัวเรือนปีละประมาณ 10,000 บาท ส่วนผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของศูนย์ส่งเสริมฯ ขายผ้าไหมเมตรละ 350 บาท

โรงสีข้าวในหมู่บ้าน หมู่บ้านที่ศึกษามีจำนวนโรงสีข้าวขนาดเล็ก 2 - 4 โรง ซึ่งจำนวนมากน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเนื้อที่ทำนา และจำนวนครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน และก่อตั้งขึ้นมาบางโรงเมื่อ พ.ศ. 2505 และบางโรงตั้งขึ้น พ.ศ. 2529 ข้าวเปลือก 1 ถึง สี่ได้ข้าวสาร 6 - 7 ก.ก. ปลายข้าว 1 ก.ก. และรำประมาณ 1 ก.ก.

ร้านค้าในหมู่บ้าน หมู่บ้านที่ศึกษามีร้านค้าอยู่ในทุกหมู่บ้าน ๆ ละ 2-3 ร้าน เป็นร้านค้าเบ็ดเตล็ด หรือร้านขายของชำ มีทั้งร้านค้าของเอกชน ร้านค้าของกลุ่มออมทรัพย์ ร้านค้าของกองทุนบัตรสุขภาพ สร้างความสะดวกในการซื้อหา ของเครื่องใช้ ปัจจัยการผลิต ราคาของสินค้าที่สั่งจากภายนอกมาจำหน่ายมีราคาแพงกว่าในตัวเมือง ประมาณ 10 - 20%

การติดต่อเดินทาง ทุกหมู่บ้านที่ศึกษามีรถยนต์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรถบรรทุกเล็ก จำนวน 6 - 10 คัน และมีรถยนต์โดยสารคอยรับบริการขนส่ง ผู้โดยสารและสินค้าจากหมู่บ้านถึงตัวจังหวัดบางหมู่บ้านมีรถสามล้อเครื่องในหมู่บ้าน และรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ราคาของค่าโดยสารขึ้นอยู่กับระยะทาง วิทยของผู้โดยสาร และประเภทของสินค้าหรือผลผลิต

ตลาด

ช่องทางของการไหลเวียนของปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี ยาป้องกันกำจัดศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ราษฎรส่วนใหญ่ได้เดินทางเข้าไปซื้อ หารตามร้านค้าที่อยู่ในตัวอำเภอ และ/หรือในตัวเมือง ส่วนเกษตรกรบางส่วนที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และสหกรณ์การเกษตร ก็ได้ไปใช้และซื้อหาปัจจัยการผลิตจากแหล่งดังกล่าว

สมาชิกสหกรณ์การเกษตร ก็ได้รับปัจจัยการผลิต จากแหล่งดังกล่าว การจัดการผลผลิตที่ได้โดยเฉพาะข้าว เกษตรกรจะแบ่งผลผลิต ออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เก็บไว้บริโภคในครัวเรือน

ส่วนที่ 2 เก็บไว้ขาย

ส่วนที่ 3 เก็บไว้ทำพันธุ์ในการขายข้าวของเกษตรกรจะขายในช่วงต้นฤดูที่ข้าวออกมาใหม่ ๆ (ประมาณเดือนธันวาคม - มกราคม)

สาเหตุที่ต้องรับขาย เพราะเกษตรกร จำเป็นต้องใช้เงิน เพื่อชำระหนี้สิน และมีเกษตรกรบางส่วนที่ไม่มีปัญหาทางการเงินมากนัก ก็จะเก็บข้าวไว้ขายในช่วงที่ราคาข้างสูงขึ้น แหล่งรับซื้อข้าวส่วนใหญ่จะเป็นฉางข้าว ที่อยู่ในตัวเมือง และมีพ่อค้าคนกลางที่เข้าไปรับซื้อข้าวเกษตรกร

ส่วนผลผลิตอย่างอื่นที่เกษตรกรผลิต เกษตรกรได้ขายให้กับพ่อค้ารับซื้อที่เข้ามาซื้อถึงหมู่บ้านแหล่งผลิต รวมทั้งไม้ผล อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ส่วนหมู่บ้านที่ผลิตฝ้าย เป็นการผลิตเพื่อปั่นด้าย ทดผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน

สินเชื่อการเกษตร

แหล่งสินเชื่อเพื่อการเกษตรของเกษตรกรในหมู่บ้านที่สำคัญ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตร สหกรณ์การเกษตร ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน มีประชากรใช้บริการร้อยละ 34, 12 10 และ 6 ตามลำดับของประชากรทั้งหมด และคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 13, 13, 36 และ 60 บาท/ปี ตามลำดับ

ปัจจัยการผลิตบางชนิด เช่น ปุ๋ยเคมี เกษตรกรจะกู้ยืมจากร้านค้าในหมู่บ้าน แล้วจะชดใช้ในรูปของผลิตข้าว ซึ่งอัตรากู้ยืมประมาณ 8 - 10 หมั่นต่อปุ๋ยเคมี 1 กระสอบ (1 หมั่นเท่ากับ 12 กิโลกรัม)

การรวมกลุ่มทำกิจกรรม

กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ทั้งกลุ่มที่เป็นทางการตามกฎหมาย และกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ มีสภาพเป็นดังตัวอย่างหมู่บ้านหนองผักแว่น ดังนี้

ประเภทกลุ่ม	อายุก่อตั้ง(ปี)	จำนวนสมาชิก	กิจกรรม
กลุ่มลูกคำ ธ.ก.ส.	15	30	ทำนา, เลี้ยงวัว
กลุ่มสหกรณ์การเกษตร	10	12	ทำนา
กลุ่มแม่บ้าน	5	20	ทำนา, ปลุกถั่วลิสง, ทอผ้า
กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์	20	428	-

แหล่งความรู้และเทคโนโลยีการเกษตรของราษฎร

แหล่งความรู้และเทคโนโลยีการเกษตร ของประชากรที่สำคัญเรียงตามลำดับ ได้แก่ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน ผู้นำหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ โจรทศน์ และวิทยุกระจายเสียงความรู้ และเทคโนโลยีที่ได้รับเสมอ ได้แก่ เรื่อง การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตโดยเน้นในเรื่องของการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช การถนอมอาหาร การเลี้ยงเป็ด - ไก่ การเลี้ยงสุกร การเลี้ยงโค และการดำเนินงานเป็นกลุ่ม

การอพยพไปหางานทำ

ประชากร ในหมู่บ้านที่ศึกษาได้มีการอพยพไปหางานทำ นอกหมู่บ้าน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

ประเภทแรก จำนวนประมาณ 50 - 60 คน จะเคลื่อนย้ายแรงงานในเวลารว่างจากการทำนาทำไร่ไปหาทำงานเป็นช่างไม้ ก่อสร้าง ทำงานบ้านในตัวอำเภอและจังหวัด และต่างจังหวัด เมื่อถึงเวลาดำนาและเก็บเกี่ยวข้าวก็จะกลับบ้าน โดยได้อัตราค่าจ้าง วันละ 100-150 บาท

ประเภทที่สอง จำนวนประมาณ 30 - 40 คน เป็นการอพยพหางานทำอย่างถาวรในกรุงเทพฯ และจังหวัดในเขตปริมณฑลงานที่ทำได้แก่ รับจ้างทำ ในโรงงานทอผ้า ทำตุ๊กตา อยู่ซ่อมรถ บัมน้ำมัน งานก่อสร้าง งานตุ๊กตา อยู่ซ่อมรถ บัมน้ำมัน งานแม่บ้าน และงานบริการตามร้านอาหารด้วยอัตราค่าจ้างเป็นรายเดือนๆ ละ 2,500 - 4,500 บาท สำหรับงานก่อสร้างมีรายได้ 150 - 300 บาท โรงงาน

อัตราจ้างเดือนละ 4,500 - 7,000 บาท ร้านอาหาร ประชากรที่อพยพไปทำงาน
นอกบ้าน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 16 - 30 ปี

สภาพทางสังคม

การศึกษา

หมู่บ้านที่ศึกษาทั้ง 3 หมู่บ้านมีโรงเรียนสังกัด สำนักงานการประถม
ศึกษาอำเภอที่แต่ละหมู่บ้านตั้งอยู่ บางโรงเรียนได้ตั้งมานานตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เช่น
โรงเรียนบ้านร่องไผ่มีครูสอนประจำอยู่ทั้งหมด 8 คน โรงเรียนบ้านหนองผักแว่นตั้ง
ขึ้นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2503 ปัจจุบันมีครูทั้งหมดจำนวน 6 คน

ประชากรส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนการศึกษาที่สูงกว่าภาคบังคับ
มีแนวโน้มที่จะสูงขึ้น เช่น บ้านหนองผักแว่น เมื่อปี พ.ศ. 2535 มีผู้สำเร็จการศึกษา
ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีจำนวน 10 ปี เพิ่มขึ้นเป็น 20 คน ในปี พ.ศ. 2536
ด้วยสาเหตุที่รายได้ของประชากรสูงขึ้น และต้องการประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกจาก
อาชีพเกษตรกรรม

วัด ในหมู่บ้านที่ศึกษาทั้ง 3 หมู่บ้าน มีราษฎรทั้งหมดนับถือศาสนา
พุทธ สามเณร จำนวน 5 - 6 รูป และราษฎรในหมู่บ้านได้ใช้ประโยชน์จากวัดใน
หลาย ๆ ด้าน ได้แก่ การทำบุญ การบวชตามประเพณี การประกอบพิธีฌาปนกิจ
ศพ สงกรานต์ และประเพณีอื่น ๆ ใช้ศาลาวัดเป็นสถานที่นัดหมาย อบรมราษฎร
ได้ให้ความสนใจและเอาใจใส่ต่อกิจกรรมของวัดอยู่ในระดับดี ซึ่งสามารถสังเกตได้
จากมีราษฎรจำนวนมากได้ไปร่วมทำบุญตักบาตรโดยเฉพาะวันพระฤกษ์เข้า
พรรษา จำนวนพระภิกษุและสามเณรที่อุปสมบท ความร่วมมือในการบูรณะซ่อม
แซม และการทำความสะอาดบริเวณวัด เป็นต้น

ตอนที่ 2 การผลิตทางการเกษตร ปัญหาอุปสรรค และวิธีการแก้ไขของเกษตรกร

ราษฎรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่ศึกษาเป็นเกษตรกรที่มีอาชีพ ปลูกพืชเป็นอาชีพหลักและเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรอง ชนิดพืชและสัตว์ที่เลี้ยงตลอดจนเทคนิควิธีการปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะสภาพของภูมิประเทศและภูมิอากาศ อย่างไรก็ตาม หมู่บ้านที่ศึกษาตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ยังผลให้การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ตลอดจนเทคนิควิธีการผลิต และปัญหาอุปสรรคมีความคล้ายคลึงกัน ดังนี้

2.1 กรณีศึกษา บ้านหนองผักแว่น หมู่ 2 ต.บ้านแดง กิ่งอำเภอพิบูลย์รักษ์ จ.อุดรธานี

(1.) การปลูกพืช

ประวัติการปลูกพืช ตั้งแต่อดีตที่เป็นพื้นที่จับจองในเขตป่าสงวนแห่งชาติจนถึงปัจจุบัน ประชากรในหมู่บ้านมีการปลูกพืชที่สำคัญ คือข้าว อ้อย มันสำปะหลัง พืชผัก ไม้ผล พื้นที่ใดที่มีภูมิประเทศเป็นที่นาและที่ลุ่มชาวบ้านจะมี การปลูกข้าวส่วนมาก เกษตรกรจะปลูกข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า และเป็นการทำนาที่ต้องอาศัยน้ำฝน บริเวณใดที่เป็นที่ดอนและตามไหล่เขาชาวบ้านจะปลูกอ้อยโรงงาน โดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรจะปลูกอ้อยคนละ 10-15 ไร่ สำหรับการปลูกมันสำปะหลัง พื้นที่ปลูกได้ลดลงมาจากเดิมมากเป็นเพราะราคามันสำปะหลังในช่วง 3-5 ปี ที่ผ่านมา มีราคาต่ำแต่ในปัจจุบันราคามันสำปะหลังดีขึ้น ชาวบ้านได้เริ่มที่จะทำการปลูกมันสำปะหลังเพิ่มขึ้นอีก นอกจากนั้นบริเวณดังกล่าวชาวบ้านยังปลูกไม้ผล เช่น มะขามหวาน ลำไย มะม่วง เป็นต้น โดยเฉพาะบริเวณจังหวัดเลย ส่วนที่ลุ่มได้ใช้เป็นพื้นที่ปลูกผัก

ฤดูกาลผลิต การทำนาปีเริ่มตกลำประมาณเดือนพฤษภาคม ปักดำในเดือนมิถุนายน-สิงหาคม และเก็บเกี่ยวในเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนธันวาคม ผลผลิตที่ได้ประมาณ 35-40 ถังต่อไร่ ซึ่งเป็นผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากในอดีต เมื่อ 10 ปี ที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะการใช้พันธุ์ข้าวพันธุ์ส่งเสริมของทางราชการ การใช้ปัจจัยการผลิตในอัตราที่เพิ่มมากขึ้น ได้แก่ ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

พืชผัก นิยมปลูกกันในที่บริเวณใกล้แหล่งน้ำ หลังการเก็บเกี่ยวที่ปลูกกันมากได้แก่ ผักกวางตุ้ง กะหล่ำปลี ผักกาดหอม หอมแบ่ง ผักชี มีพื้นที่ปลูกทั้งหมดประมาณ 8 ไร่ เฉลี่ย ครัวเรือนละ ประมาณ 1-2 งาน ใช้ระยะเวลาการปลูกประมาณ 1-3 เดือน มีกำไรสุทธิเป็นเงินประมาณ 1,000-5,000 บาท ปัญหาที่พบได้แก่ ปัญหาโรคแมลงศัตรูพืชผัก ราคาปัจจัยการผลิตสูง เช่น ราคาเมล็ดพันธุ์ ราคาปุ๋ยเคมี ราคาสารเคมี นอกจากนี้เมื่อผลผลิตออกสู่ตลาดยังพบปัญหาที่สำคัญ คือราคาผลผลิตตกต่ำ สาเหตุส่วนหนึ่งเพราะเกษตรกรทำการผลิตในระยะเวลาเดียวกัน ทำให้ผลผลิตมากเกินไปความต้องการของตลาดจึงทำให้พ่อค้าคนกลางสามารถกดราคาผลผลิตได้

2. การเลี้ยงสัตว์

เนื่องจากที่ตั้งหมู่บ้าน มีพื้นที่เป็นที่ดอนและมีพื้นที่ทำเลที่ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ได้ประกอบกับหมู่บ้านนี้ได้เข้าร่วมโครงการปรับปรุงโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรในส่วนการดำเนินงานของกรมปศุสัตว์ ได้สนับสนุนให้เกษตรกรเลี้ยงโคเนื้อนอกจากนี้เกษตรกรยังมีการเลี้ยงกระบือ เพื่อใช้แรงงานด้วย สัตว์เล็กอื่นได้แก่

สุกร จะมีการเลี้ยงเฉพาะเกษตรกรที่มีโรงสืข้าวเท่านั้น ซึ่งทำการเลี้ยงเพียง 1 ราย มีสุกร ประมาณ 10-13 ตัว

ไก่พื้นเมือง เกษตรกรจะเลี้ยงไก่พื้นเมือง เกือบทุกครัวเรือน ๗ ละ ประมาณ 5-20 ตัว ลักษณะการเลี้ยงจะปล่อยให้ไก่หากินเองตามลานบ้าน และให้อาหารบ้างในช่วงเย็นปัญหาการเลี้ยงไก่ของชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาเกี่ยวกับโรคของไก่ เช่น โรคอหิวาต์ เป็ด ไก่ โรคฝีดาษ โรคนิวคาสเซิล

2.2 กรณีศึกษา บ้านร่องไผ่ หมู่ 3 ต.โคกใหญ่ อ.ท่าลี่ จ.เลย

(1) การปลูกพืช

ประวัติการปลูกพืช ตั้งแต่อดีตก่อนพื้นที่เพาะปลูกเป็นพื้นที่จับจองในเขตป่าสงวนจนถึงเวลาปัจจุบัน มีการออกเอกสารสิทธิ์ สปก. 10 ราย บริเวณที่เป็นที่ลุ่มจะปลูกข้าวในฤดูฝน และปลูกข้าวโพด และปลูกฝ้ายในฤดูแล้ง ส่วนบริเวณที่เป็นที่ดอนและตามไหล่เขา จะปลูกไม้ผล เช่น มะขามหวาน ลำไย มะม่วง

เป็นต้น บริเวณที่นาใกล้ ๆ แหล่งน้ำจะปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคภายในครัวเรือนและจำหน่าย

การเปลี่ยนแปลงชนิดพืชที่ปลูก มีการเริ่มทำไร่มันสำปะหลัง แทนการปลูกฝ้าย เพราะผลผลิตของมันสำปะหลังจะได้มากกว่าฝ้าย และดูแลรักษา ง่าย ส่วนพันธุ์ไม้ผลมีการนำพันธุ์ไม้ผลที่ดี ๆ มีคุณภาพมาทำการปรับปรุงพันธุ์อยู่ เสมอ และผลผลิตของลำไย ภายในหมู่บ้านก็มีจำนวนมากขึ้นและมีคุณภาพดี เท่า ๆ กับของอำเภออื่น อีกทั้งราคาก็เป็นที่พอใจของเกษตรกรโดยเฉพาะช่วงออกใหม่ ๆ จะขายได้ถึงกิโลกรัมละ 40 บาท ถ้าเป็นช่วงที่มีผลผลิตมากราคาจะตกต่ำ กิโลกรัม ละ 10 บาท ข้าวที่ปลูกในหมู่บ้านจะปลูกแค่ไว้กินเท่านั้นพันธุ์ที่ปลูกคือ กข. 10 เป็นข้าวเหนียวที่นิยมรับประทานภายในหมู่บ้าน

ฤดูกาลผลิต การทำนาปี เริ่มตกกล้าเดือนพฤษภาคม ปักดำ ใน เดือนมิถุนายน และเก็บเกี่ยวในเดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม ได้ผลผลิตเฉลี่ย 60 ถังต่อไร่ ซึ่งเป็นผลผลิตที่เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย จาก 10 ปี ที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะ เกษตรกรที่ปลูกข้าวไม่ค่อยปรับปรุงเท่าไร อีกทั้งไม่เน้นการใช้ปุ๋ยเคมีมากนัก

ฤดูกาลเก็บผลผลิต ไม้ผล มะขามหวานที่หมู่บ้านร่องไผ่ส่วน มากเป็นพันธุ์สีทอง, สีชมพู, และจะเก็บผลผลิตประมาณเดือน ธันวาคม ถึงเดือน มีนาคม ราคากิโลกรัมละ 60-80 บาท ผลผลิตที่ได้จะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ ภายในหมู่บ้าน หรือบางทีก็นำไปจำหน่ายในตัวจังหวัดเลย ลำไยที่ปลูกในหมู่บ้าน ร่องไผ่ส่วนมากเป็นพันธุ์พื้นเมือง และพันธุ์สีชมพู ซึ่งได้ปรับปรุงพันธุ์จากการนำต้น พันธุ์ดีจากทางหน่วยราชการที่มาส่งเสริมให้ปลูก ลำไยจะเก็บผลผลิตเดือน กรกฎาคม ราคากิโลกรัมละ 15-30 บาท ตลาดที่จำหน่ายคือในตัวจังหวัดเลย ใน อำเภอท่าลี่ และบางครั้งก็มีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อภายในหมู่บ้าน

พืชผัก นิยมปลูกในที่ดิน ตอน หลังจากการเก็บเกี่ยวข้าว พืชผักที่ นิยมปลูกคือ ผักกาดขาว หอม กระเทียม และผักชี พื้นที่ปลูกรวมกันประมาณ 10 ไร่ จากจำนวนครัวเรือนที่ปลูก 20 ครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 0.5 ไร่ ใช้ระยะเวลา ปลูกประมาณ 40-50 วัน กำไรสุทธิเป็นเงินประมาณ 8,000-10,000 บาท

พืชไร่ พืชไร่ที่จะปลูกในพื้นที่เป็นที่ลุ่ม เนื่องจากบางครอบครัว ถ้าไม่ทำนาจะทำไร่แทน พืชที่ปลูกคือ ข้าวโพด ฝ้าย มันสำปะหลัง รวมพื้นที่ ประมาณ 1,500 ไร่ จำนวนครั้วเรือนที่ปลูก 25 ครั้วเรือน เฉลี่ยครั้วเรือนละ 60 ไร่ ใช้ระยะเวลาประมาณ 90-150 วัน กำไรสุทธิเป็นเงินประมาณ 15,000-30,000 บาท

(2) การเลี้ยงสัตว์

สัตว์ที่เลี้ยงในหมู่บ้าน ได้แก่ โคพื้นเมือง จำนวน 8 ตัว ซึ่งมีเพียงครอบครัวเดียวที่เลี้ยงโดยปล่อยให้กินหญ้าบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน ในหน้าแล้ง ก็จะกินฟางข้าว การซื้อขายโคมักจะมีพ่อค้าคนกลาง หรือคนในหมู่บ้านซื้อกันเอง ราคาประมาณตัวละ 5,000-8,000 บาท

ไก่พื้นเมือง มีการเลี้ยงทุกครัวเรือน ๆ ละ ประมาณ 10-30 ตัว การเลี้ยงเป็นแบบปล่อยหาอาหารกินเอง ส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เพื่อบริโภคภายในครัวเรือนอาหารเสริมคือ ข้าวเปลือก และปลายข้าว เป็นครั้งคราว ไก่มักประสบปัญหาเป็นโรคหวัด ซึ่งมักเกิดในฤดูหนาว

กระบือ ในหมู่บ้านมักนิยมกิน เนื้อควาย และยังใช้แรงงานจาก กระบือในการไถนา จำนวนควาย 37 ตัว มีครอบครัวที่เลี้ยง 13 ครอบครัว กระบือที่เลี้ยงเป็นพันธุ์พื้นเมือง บริเวณที่เลี้ยงจะเลี้ยงตามทุ่งนา ที่ไร่ ให้กินข้าวโพดบ้าง ฟางข้าวบ้าง หรือเลี้ยงในทุ่งหญ้าบริเวณไหล่เขา ราคาจำหน่ายตัวละ 8,000-15,000 บาท ปัญหาที่พบคือ เมื่อถึงฤดูแล้งมักไม่ค่อยมีหญ้าให้ควายกิน กระบือจะผอมมาก และปัญหาพยาธิที่มีอยู่ในควายทำให้ควายผอม

เป็ด ในหมู่บ้านมีการเลี้ยงเป็ด 4-5 ครอบครัว จำนวนเป็ด 200 ตัว ถ้าขายในราคาตัวละ 80-100 บาท ส่วนมาก เพื่อบริโภคภายในหมู่บ้าน พันธุ์ที่เลี้ยงส่วนมากเป็นพันธุ์กากิแคมเบน โรคที่พบมากคือ โรคหวัด และพยาธิในเป็ด

ปลา ปลาที่เลี้ยง มักเลี้ยงในบ่อน้ำที่เกษตรกรขุดไว้เพื่อรดน้ำไม้ผล โดยจะเลี้ยงเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ ปลาที่เลี้ยงคือ ปลาไน นิล ตะเพียน ปลาดุก หรือขายในหมู่บ้านเท่านั้นเพราะมีปริมาณไม่ค่อยมาก ปัญหาคือ หน้าแล้งน้ำจะลดมาก ไม่พอที่จะใช้เลี้ยงปลาได้ ดังนั้นพอถึงหน้าแล้งมักจะมีการจับปลาขึ้นจากบ่อ เพื่อจำหน่ายในหมู่บ้าน

2.3 ปัญหาในการผลิตพืชและวิธีการแก้ไขของเกษตรกรทั้ง 3 หมู่บ้าน

1. น้ำเพื่อการเพาะปลูก จะมีปัญหาอย่างมากเพราะไม่มีระบบชลประทานต้องอาศัยน้ำฝน บางปีที่มีฝนตกหนักก็จะเกิดน้ำท่วมบริเวณพื้นที่ใกล้ลำห้วยหลวง แต่ถ้าปีใดฝนตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาลก็จะเกิดความแห้งแล้ง ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถที่จะทำการผลิตทางการเกษตรได้

2. แรงงานที่ใช้ในการผลิต ปัญหาการขาดแรงงานทางการเกษตรจะเริ่มมีปัญหาเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะจะมีปัญหาการขาดแรงงานในช่วงการเพาะปลูก และการเก็บเกี่ยว ทั้งนี้มีสาเหตุเนื่องมาจากการที่คนหนุ่มสาวที่อยู่ในวัยแรงงานได้อพยพไปหางานทำต่างจังหวัด การแก้ไขปัญหของเกษตรกรจะทำได้โดยการใช้เครื่องจักรทุ่นแรงทดแทนแรงงาน เช่น รถไถเดินตาม ซึ่งจะเห็นว่าในหมู่บ้านนี้มีปริมาณรถไถเดินตามเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการจ้างแรงงานในหมู่บ้านเดียวกัน และหมู่บ้านอื่นมาทดแทน เป็นต้น

3. โรคแมลงและสัตว์ศัตรูพืช โรคระบาดข้าวที่เกิดขึ้น เช่น โรคยอดฝักดาบ โรคไหม้ โรคเมล็ดร่วง ซึ่งเป็นโรคที่เกิดจากเชื้อรา และสามารถติดต่อทางเมล็ดพันธุ์ได้ ในการแก้ไขปัญหของเกษตรกรนั้นจะทำได้โดยการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ ซึ่งเกษตรกร จะต้องมีความรู้ และประสบการณ์มากสำหรับแมลงศัตรูที่สำคัญนั้น เช่น เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ซึ่งจะมีการระบาดเป็นบางปี หนอนกระทู้กล้า หนอนกระทู้คอรวง และหนอนกอ การแก้ไขปัญหามาแมลงศัตรูพืชเกษตรกรจะใช้สารเคมีฉีดพ่น สารเคมีที่นิยมใช้ เช่น เซฟวิน 85% w.p. โพลิดอล อี 605 ฟุราดาน 3% จี ดูราแทร์ สัตว์ศัตรูพืชที่สำคัญได้แก่ หนูและปูนา หนูกินข้าวโพด เกษตรกรทำการกำจัดโดยการจับฆ่าและใช้ยาเบื่อ

4. ปัจจัยการผลิตมีราคาแพง เช่น เมล็ดพันธุ์ โดยเฉพาะ เมล็ดพันธุ์ข้าว ราคา กิโลกรัมละ 7 บาท ซึ่งทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น และแหล่งจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ ยังอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้าน ทำให้ไม่สะดวกในการเดินทาง โดยเฉพาะเกษตรกรที่เป็นเกษตรกรรายย่อย จะมีปัญหามาก การแก้ไขปัญหของเกษตรกรที่เป็นเกษตรกรทำได้โดย เกษตรกรจะทำการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ข้าวกันเอง ซึ่งบางครั้งทำให้เกิดการปลอมปนของเมล็ดพันธุ์ ความบริสุทธิ์ของเมล็ดพันธุ์จะมีน้อยนอกจากนี้ยังมีปัจจัยการผลิต ชนิดอื่นที่มีราคาแพง เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมี เป็นต้น

5. ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เนื่องจากการเปิดป่า ทำการปลูกพืชมาช้านานและเนื้อดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย มีแร่ธาตุอาหารในดินต่ำ และการอุ้มน้ำไม่ดี ทำให้การผลิตข้าวได้รับผลผลิตต่อไร่ต่ำ เกษตรกรแก้ไขโดยใส่ปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์ให้ต่อชั่งข้าวเนาเปลี่ยนในแปลงนาและการใส่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์

6. การตลาดผลผลิตตกต่ำและไม่มีเสถียรภาพ ราคาผลผลิตข้าวจะตกต่ำในช่วงต้นฤดูหลังการเก็บเกี่ยว แต่เกษตรกรจะนำผลผลิตออกขาย ทั้งนี้เพราะต้องการนำเงินไปชำระหนี้สิน และใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในครอบครัว เกษตรกรส่วนมากจะนำผลผลิตไปจำหน่ายที่ฉางข้าวในตัวเมือง และมีเกษตรกรบางส่วนที่ขายให้พ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน และมีเกษตรกรบางส่วนที่นำผลผลิตไปจำหน่ายกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และเก็บไว้ในยุ้งฉางตนเอง เพื่อรอจำหน่ายเมื่อราคาข้าวสูงขึ้น แต่เกษตรกรในกลุ่มนี้มีเพียงจำนวนเล็กน้อยเท่านั้น

ตอนที่ 3 หน่วยงานและกิจกรรมการพัฒนาการเกษตรของหน่วยงานของรัฐและองค์กร เอกชนที่ได้ดำเนินงานพัฒนาในหมู่บ้าน

ในหมู่บ้านเป้าหมายของการศึกษาได้มีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชนเข้าไปพัฒนามาเป็นเวลานานแล้ว ด้วยการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากมายจำแนกเป็นหน่วยงานสังกัดกระทรวง และแสดงกิจกรรมของหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้

3.1 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

3.1.1 สำนักงานเกษตรอำเภอ กรมส่งเสริมการเกษตร

โครงการ/กิจกรรมที่ดำเนินการ คือ

1.1 โครงการส่งเสริมการทำและใช้ปุ๋ยหมัก เป็นโครงการที่แนะนำให้รู้จักวิธีการทำ และใช้ปุ๋ยหมัก โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น หญ้า ฟางข้าว มาทำปุ๋ยหมัก

ผลที่ชาวบ้านได้รับคือ เกษตรกรที่ปฏิบัติตาม ทำให้ลดต้นทุนการผลิตดินมีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และทำให้ผลผลิตต่อไร่เพิ่มสูงกว่าเดิม

ปัญหาที่พบ คือ เกษตรกรจะทำปุ๋ยหมักเฉพาะช่วงที่เจ้าหน้าที่เข้าไปแนะนำเท่านั้น ไม่มีการทำปุ๋ยหมักอย่างต่อเนื่อง

1.2 โครงการส่งเสริมการปลูกถั่วลิสงฤดูฝน (แปลงเล็ก) เป็นโครงการที่สาธิตวิธีการปลูกถั่วลิสง และต้องการขยายเมล็ดพันธุ์ถั่วลิสง ไปสู่เกษตรกรรายอื่น ๆ

ผลที่ชาวบ้านได้รับคือ เกษตรกรได้รับความรู้ ในการใช้ปุ๋ยเคมีกับถั่วลิสง ทำให้เกษตรกรมีเมล็ดพันธุ์ถั่วลิสง พันธุ์ดีไว้ใช้ปลูกในหมู่บ้าน

1.3 โครงการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ข้าว โครงการนี้มีวิธีดำเนินการโดยให้เกษตรกรนำข้าวเปลือกไปแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ ในอัตรา 1:1 โดยน้ำหนักผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรคือ ทำให้เกษตรกรมีเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีปลูกทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น และเป็นพันธุ์ที่ตลาดต้องการ

1.4 โครงการส่งเสริมปลูกปอแก้ว (แปลงเล็ก) เป็นโครงการที่สนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรกร ปลูกปอแก้ว เพิ่มมากขึ้น แต่ในปัจจุบันเกษตรกรในหมู่บ้านหนองผกแว่น ได้เลิกการปลูกปอแล้ว เนื่องจากมีปัญหาเกี่ยวกับแหล่งน้ำที่ใช้ในการแช่ฟอกปอ

1.5 โครงการเพิ่มศักยภาพและพัฒนาการผลิตมันสำปะหลัง เป็นโครงการที่สนับสนุนให้มีการปลูกมันสำปะหลังในพื้นที่ที่มีความเหมาะสม เกษตรกรได้รับท่อนพันธุ์มันสำปะหลังพันธุ์ดี ปัจจุบันเกษตรกรได้ลดพื้นที่การปลูกมันสำปะหลังลงมาก ถึงแม้ราคาจะเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะแหล่งรับซื้อมีน้อย และอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้าน

1.6 โครงการปรับปรุงโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร กิจกรรมลดพื้นที่นาไม่เหมาะสม ผลที่เกษตรกรได้รับคือ เกษตรกรได้เลิกการปลูกข้าวในพื้นที่นาดอน และได้เปลี่ยนมาปลูกไม้ผลพันธุ์ดี เช่น มะม่วง มะขามหวาน และทำไร่นาสวนผสม

1.7 โครงการจัดตั้งกลุ่มสตรีเกษตรกร เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการแปรรูปผลผลิตเพิ่มมูลค่า เช่น การแปรรูปไม้ผล การทอผ้าและตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น ตลอดจนการเก็บถนอมอาหาร การเคหกิจ และการจัดการบ้านเรือน

1.8 โครงการถ่ายทอดวิทยาการความรู้ทางการเกษตร และวิชาการอื่นที่เกี่ยวข้อง การขยายพันธุ์พืช การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้ยาป้องกันกำจัดศัตรูพืช การรวมกลุ่มกิจกรรม

1.9 โครงการปลูกป่าร่วมกับสำนักงานป่าไม้ เพื่อการอนุรักษ์พันธุ์ และปลูกป่าให้กลับคืนสู่สภาพที่สมบูรณ์

3.1.2 กรมป่าไม้ โดยสำนักงานป่าไม้จังหวัดและป่าไม้อำเภอ สนับสนุนการปลูกป่า ไร่ละ 3,000 บาทในเวลา 5 ปี ให้การประชาสัมพันธ์ส่งเสริมจิตสำนึกในการอนุรักษ์หวงแหน พันธุ์ป่าไม้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำการกันเขตป่าสงวนแห่งชาติออกจากพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน และพื้นที่ทำกินแล้วดำเนินการปลูกป่า

3.1.3 กรมชลประทาน จัดหาแหล่งน้ำ ทำฝายน้ำล้น การขุดลอกแหล่งน้ำสาธารณะประโยชน์ และขุดบ่อน้ำ เพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างเพียงพอต่อการบริโภค อุปโภค การเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์

3.2 กระทรวงมหาดไทย

3.2.1 กรมการปกครอง สนับสนุนการจัดตั้งให้มีหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป) เพื่อป้องกันตนเองอันเกิดจากการลักขโมย การทะเลาะขัดแย้งกันของราษฎร และเป็นหูเป็นตา ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ และการจัดทำโครงการช่วยเหลือผู้ประสบภัยแล้ง รวมทั้งการเลือกตั้งคณะกรรมการ (อบต) และเป็นที่ปรึกษาของ (อบต)

3.2.2 กรมการพัฒนาชุมชน พัฒนากลุ่มองค์กร และสถาบันอาชีพ การระดมและรวมทุนของชาวบ้านพัฒนาชุมชน และอาชีพ พร้อมการพัฒนาความเป็นผู้นำและการพึ่งตนเองได้ของประชาชน พัฒนาแหล่งน้ำตามโครงการสร้างงานในชนบท

3.2.3 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท

- 1.1 โครงการสร้างบ่อน้ำบาดาล (น้ำโยก) ปัจจุบันราษฎรได้เลิกใช้แล้ว
- 1.2 โครงการประปา ในหมู่บ้านขณะนี้ได้เปิดบริการให้ราษฎรได้ใช้น้ำแล้ว
- 1.3 โครงการสร้างถังเก็บน้ำขนาดความจุ 2,000 ลิตร โองน้ำขนาดความจุ 200 ลิตร
- 1.4 การสร้างถนนเข้าหมู่บ้านและเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน

3.3 กระทรวงอุตสาหกรรม

3.3.1 กรมทรัพยากรธรณี ก่อสร้างบ่อน้ำบาดาล จัดโครงการแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน งานพัฒนานั้นเรื่องการให้รู้จักใช้แหล่งน้ำให้เป็นประโยชน์ด้วยการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล

3.3.2 กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมได้เข้าไปให้บริการความรู้ และฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและมีมือเกี่ยวกับการทอเสื่อกก. การจักสาน การย้อมสีทอผ้าไหม และผ้าฝ้าย เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าให้สูงขึ้น

3.4 กระทรวงสาธารณสุข

สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ

1. โครงการส่งเสริมให้ชาวบ้านทำและใช้ส้วมซึม ซึ่งปัจจุบันราษฎรมีส้วมซึม ทุกหลังคาเรือน
2. โครงการส่งเสริมอนามัยเด็กในโรงเรียน
3. กองทุนยาในหมู่บ้าน ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 40 ครอบครัว กองทุนยา จะมีการระดมทุนกันคนละ 60 บาท
4. โครงการสร้างถังเก็บน้ำฝน ขณะนี้ตั้งอยู่ที่โรงเรียนบ้านหนองผักแว่น

3.5 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ให้การสนับสนุนกู้ยืมสินเชื่อ จำหน่ายปัจจัยการผลิตในราคาถูกให้บริการความรู้วิทยาการเกษตร และให้การสนับสนุนแก่เกษตรกรรวมตัวกันในการผลิตการจัดการรับซื้อและจำหน่ายผลผลิตในรูปของกลุ่มลูกค้าของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

3.6 องค์กรเอกชน ประกอบด้วยร้านค้าในหมู่บ้านและพ่อค้านายทุนที่ได้เข้าไปในหมู่บ้านเพื่อให้บริการวัสดุอุปกรณ์ ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์พืช หรือเข้าไปรับซื้อผลผลิตและผลิตภัณฑ์จักสาน ทอผ้า

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของราษฎรต่อแนวทางอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรป่าไม้ให้มีความยั่งยืน

4.1 ความสำคัญของป่าไม้ต่อการดำรงชีวิตของราษฎรในหมู่บ้าน

ป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของราษฎรในหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ดังนี้

1. เป็นแหล่งอาหาร ได้แก่ ไข่เป็นที่เก็บเห็ด เป็นแหล่งหน่อไม้ เป็นที่จับสัตว์ป่ามาใช้เป็นอาหาร เช่น กิ้งก่า ตุ่น หนูพุก
2. เป็นแหล่งไม้ใช้สอย ได้แก่ ไม้ที่หักล้มตามธรรมชาติ มาใช้เป็นเชื้อเพลิง ไม้ทำรั้วบ้าน ไม้ทำบ้านเรือน
3. เป็นแหล่งของยาสมุนไพร ได้แก่ ไม้ต้นนก ไม้ต้มอาบ แก้ว ขางตานขมิ้น ปันดงเหลือง ไม้ต้มดื่ม แก้วปันดง กกอ้เม่น ไม้ต้มดื่ม แก้วปันดง ต้นคอกแหลมแดง แก้วลมพิษ ต้นสะเดาแก้อาการท้องร่วง
4. เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์โค กระบือ โดยเฉพาะในฤดูฝน
5. เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณี เช่น เป็นป่าช้า ดอนปู่ตา สำนักสงฆ์ วัด
6. เป็นสถานที่ท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจ

4.2 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟู ทรัพยากรป่าไม้

- สภาพของดงที่เคยมีป่าหนาที่บ เมื่อ 20 ปีก่อน ที่พรรคคอมมิวนิสต์ เข้ามาในประเทศไทยได้อาศัย ดงพระลาด ดงพระเจ้า ดงแสนตอ เป็นที่หลบซ่อนตัว และแทรกซึมแนวความคิดอันเป็นคอมมิวนิสต์ เพื่อทำลายระบบประ

ชาติปโตย แต่ปัจจุบันสภาพป่าถูกบุกเบิกให้เป็นพื้นที่ไร่เพื่อปลูกอ้อยไปหมดแล้ว แต่ยังมีสภาพป่าสงวนสาธารณะในเขตป่าช้าไว้เพื่อประกอบพิธีกรรมนับตั้งแต่รัฐบาลสั่งปิดสัมปทานป่าไม้ และห้ามตัดไม้ การลักลอบตัดไม้ก็ได้ลดลงตามลำดับ

การให้ความรู้แก่ราษฎรเพื่อรักษาสภาพป่าคือ

1. สร้างทัศนคติที่ดีต่อราษฎรว่าป่ารักษาความชุ่มชื้น เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร

2. ให้มองเห็นโทษของการตัดไม้ทำลายป่าคือ ฝนแล้งและน้ำท่วม

3. มีบทลงโทษต่อผู้กระทำความผิดอย่างเคร่งครัด

4. ปลูกจิตสำนึกของชาวบ้านให้รักษาป่าไว้ วรรณคดีการปลูกป่า

5. เข้าร่วมโครงการการปลูกป่าของกรมป่าไม้

6. ความรู้เกี่ยวกับป่าที่ราษฎรต้องการ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการปลูกป่า การใช้ประโยชน์จากป่าอย่างมีคุณภาพ และกฎหมายป่าไม้

ราษฎรบางส่วนยังได้ให้ความคิดเห็นในการที่จะรักษาสภาพป่าไม้ให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ได้นั้น ต้องทำหลายวิธี กล่าวคือ

1. ต้องมีการปลูกป่า เพิ่มเติมในส่วนที่ถูกทำลาย

2. ควรทำรั้วกันตามแนวเขตป่าให้สามารถมองเห็นอย่างชัดเจนเพื่อป้องกันไม่ให้วัว ควาย และบุคคลเข้าทำลายป่า

3. ควรทำแนวป้องกันไฟป่า

4. ปลอ่ยป่าทิ้งไว้ โดยไม่ให้คนหรือสัตว์เข้าไปทำการรบกวน

5. กำหนดกฎเกณฑ์ กฎระเบียบ และบทลงโทษ ขึ้นภายในหมู่บ้าน

6. ส่งเสริมการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา เช่น วันเข้าและออกพรรษา เป็นต้น รวมทั้งวันสงกรานต์ วันนักขัตฤกษ์ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

7. การบวชต้นไม้โดยใช้ผ้าเหลืองพระห่อหุ้มลำต้นไม้เอาไว้ รวมทั้งวันทำพิธีการต่าง ๆ เช่น พิธีการแต่งงาน บวชนาค งานทอดกฐิน จัดให้มีกิจกรรมการปลูกป่า

ความต้องการที่ให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนช่วยเหลือบ้านหนองผักแว่น เพื่อให้สามารถคงอยู่ ณ ที่ตั้งปัจจุบันได้อย่างถาวร และยั่งยืน พร้อมทั้งไม่ทำลายป่าไม้ และช่วยบำรุงดูแลรักษาป่าไม้

สิ่งที่ต้องการ คือ

1. ต้องการรับการสนับสนุน กล้าพันธุ์ไม้ที่มีคุณภาพ เช่น ไม้ประดู่ ไม้ยาง ไม้สัก
2. ต้องการสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี
3. ต้องการให้หน่วยงานของรัฐจัดอบรมความรู้เกี่ยวกับป่าไม้ เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ราษฎรมีความรักป่า และถือว่าป่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต
4. เอกชนควรเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนให้มีกองทุนรักษาป่าไม้
5. รัฐควรส่งเสริมให้ราษฎรปลูกไม้โตเร็ว และไม้ใช้สอย ตามหัวไร่ปลายน่า เพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ราษฎรเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า
6. ต้องการให้รัฐสนับสนุนอุปกรณ์ดับเพลิง ในกรณีไฟไหม้ป่า หรือให้หน่วยงานของรัฐ รับเข้าช่วยเหลือทันทีเมื่อเกิดไฟไหม้ป่า

4.3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของราษฎรต่อบทบาทที่ควรจะเป็นของหน่วยงานพัฒนาในการอนุรักษ์ฟื้นฟู ทรัพยากรป่าไม้ให้มีความยั่งยืนในระยะยาว

1. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบการผลิตของชาวบ้านโดยตรง เนื่องจากอาชีพหลักของชาวชนบทคือเกษตรกรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นหลักคือ

1.1 กรมส่งเสริมการเกษตร โดยมีกรมวิชาการเป็นฝ่ายสนับสนุน มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีไปสู่เกษตรกร และต้องพิจารณาว่าเทคโนโลยีนั้น ๆ ต้องเหมาะสมกับคนในพื้นที่ โดยอยากให้มีการจัดหาข้าวพันธุ์ดี มันสำปะหลังพันธุ์ดี และอ้อยพันธุ์ดี มาช่วยเหลือเกษตรกร มีนักวิชาการเกษตรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง ออกมาทำการอบรมเกษตรกรสัญจรทุกปี อยากให้เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลมีความจริงใจต่อการพัฒนาเกษตรกรรม เพื่อให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตามปรัชญาของการส่งเสริมการเกษตร

1.2 กรมปศุสัตว์ อยากให้มีโครงการเลี้ยงโคนมตามโครงการปรับปรุงโครงสร้างและระบบการเกษตร (คปร.) มาที่หมู่บ้าน เนื่องจากหมู่บ้านใกล้เคียงคือ บ้านทุ่งมนได้รับโครงการ และมีเกษตรกรบางราย เข้าร่วมโครงการเลี้ยงโคนม สมาชิกในหมู่บ้านได้เห็นและศึกษากับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมแล้วพบว่า มีความเป็นไปได้ในพื้นที่ บ้านโคกไชยวานที่จะสามารถเลี้ยงโคนมได้ เพราะมีแหล่งหญ้าอาหารสัตว์มากมายอย่างน้อยก็คือน้อยอดอ้อย และสามารถดัดแปลงเป็นพื้นที่ปลูก

หญ้าได้ และอีกอย่างระยะทางจากหมู่บ้านถึง อ.ส.ค. เพื่อนำนํ้ามาดื่มไปส่งที่บ้านหนองแขงมีระยะทางประมาณ 30 กม.

นอกจากนี้ยังต้องการให้หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอีกเข้ามาแก้ไข ปัญหาในหมู่บ้านด้วย ได้แก่

กรมประมง : ให้เอาพันธุ์ปลามาแจกให้ชาวบ้านด้วย

กรมชลประทาน : อยากให้มาขุดแหล่งน้ำ และสร้างคลองชลประทาน

กรมป่าไม้ : ให้เข้ามาจัดรูปแบบการดำเนินงานของป่าชุมชน มาสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้าน

กรมพัฒนาที่ดิน : มาสำรวจที่ดิน และความเหมาะสมในการปลูกพืช

สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ส.ป.ก.

: มาให้เอกสารสิทธิ เพื่อนำไป ค้ำประกันเงินกู้ และสิทธิการถือครองที่ดิน

กรมส่งเสริมสหกรณ์ : สนับสนุนการรวมกลุ่มและการทำธุรกิจในรูปแบบของสหกรณ์

2. กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านและการบริหารจัดการภายในชุมชนของชาวบ้านโดยตรงที่สุด ซึ่งมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้ กรมพัฒนาชุมชน กรมการปกครอง สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท โดยมีกรมที่ดิน กรมประชาสัมพันธ์ กรมโยธาธิการ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ร่วมด้วย

อยากให้เข้ามาแก้ไขปัญหาคือ แหล่งน้ำ ที่ดิน ถนน ไฟฟ้า สะพาน และการพัฒนาอาชีพ ส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่ม (องค์กร) ชาวบ้านในระดับชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มออมทรัพย์ ศูนย์สาธิตการตลาดหรือร้านค้าหมู่บ้าน ธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ

3. กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อและจารีตประเพณีของชาวบ้านมากที่สุด โดยเฉพาะการศึกษาในระดับประถมศึกษา การศึกษานอกโรงเรียน มีการจ้างครูอาสาเข้าถึงระดับชุมชน มีกรมศาสนา และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมีหน้าที่ในการพัฒนาจิตใจและวัฒนธรรม โดยอาศัยวัดเป็นศูนย์กลาง และการส่งเสริมประเพณีของชาวบ้าน

ประเพณีการทำบุญของชาวบ้านยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่า การให้ทานจะได้บุญ ได้เกิดบนสวรรค์ ไม่มีธุรกิจแอบแฝงเหมือนคนในเมืองหรือกรุงเทพ โดยเฉพาะชาวบ้านที่ไปทำงานแรงงานในกรุงเทพฯ จะเดินทางกลับบ้านทุกวันสำคัญโดยเฉพาะวันสงกรานต์และวันอื่น ๆ เช่น ปีใหม่ เป็นต้น

4. กระทรวงสาธารณสุข เป็นหน่วยงานที่ให้บริการด้านการป้องกันรักษาสุขภาพของประชาชน มีโครงการสาธารณสุขมูลฐาน มีกองทุนยาและเวชภัณฑ์ กองทุนสุขภาพ (โอง ส้วม) การฝึกอบรมผู้นำสาธารณสุข ประเภทต่าง ๆ เช่น หมอตำแยพื้นบ้าน หมอสมุนไพร ช่างสุขภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผ.ส.ส.) ในพื้นที่ทุก ๆ 10-15 หลังคาเรือน จะมีตัวแทนเข้ามารับการอบรม 1 คน เพื่อเป็นหน่วยคอยสอดส่องเฝ้าระวังโรค ในบรรดาผู้สื่อข่าวสาธารณสุข ทุก 10 คน จะคัดเลือกมาอบรมเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อีก 1 คน

5. กระทรวงอุตสาหกรรม โดยเน้นในด้านการฝึกอาชีพพัฒนากรรม และอุตสาหกรรมแก่ชาวบ้าน พร้อม ๆ กับการสำรวจ และพัฒนาแหล่งน้ำบาดาล โดยกรมทรัพยากรธรณี

6. กระทรวงพาณิชย์ เข้าหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2531 เพื่อเข้าร่วมแก้ปัญหาด้านการตลาดพืชผลการเกษตรในระดับท้องถิ่น โดยจัดตั้งร้านค้าในหมู่บ้าน (กรมการค้าภายใน) อำนาจให้มีสินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ เข้าไปในหมู่บ้าน ให้ความสะดวก มีการแทรกแซงตลาดให้ผลผลิตมีราคาสูงขึ้น

มีโครงการ “นำพระทัยจากในหลวง อีสานเขียว” เป็นการเข้ามาของทหารในการพัฒนาชนบท เมื่อ พ.ศ.2531 โดยกำหนดเฉพาะพื้นที่ภาคอีสาน เน้นเรื่องการปลูกป่า การพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนาอาชีพ

มีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เข้ามาเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินในชนบท และสนับสนุนเงินทุนด้านการเกษตรของชาวบ้าน